

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

АНТОНЕНКО Олександр Михайлович

УДК 316.6:159.99

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
З ПОЗИЦІЇ ПОЗИТИВНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2024

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля МОН України, кафедра практичної психології та соціальної роботи, м. Київ.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Завацька Наталія Євгенівна,
Східноукраїнський національний університет
ім. В. Даля МОН України, кафедра
практичної психології та
соціальної роботи, завідувачка.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Литвиненко Ольга Дмитрівна,
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова МОН України,
кафедра практичної та клінічної
психології, завідувачка;

кандидат психологічних наук
Черновська Лілія Володимирівна,
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка МОН України,
кафедра психології, завідувачка.

Захист відбудеться «19» жовтня 2024 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.11 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17, ауд. 401.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті університету <https://snu.edu.ua/index.php/science/spetsializovani-vcheni-rady-iz-zahystu-dysertatsij-d-29-051-11/> та у науково-технічній бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17.

Автореферат розісланий «18» вересня 2024 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Побокіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Стрімкий процес глобалізації, який наразі відбувається, призводить до зростання взаємодії різних країн, народів та їх культур, а геоекономічна та геополітична ситуації вимагають від молоді вміння будувати ефективний діалог із представниками інших культур та націй. Водночас, сучасний етап розвитку вищої освіти характеризується відкритістю освітнього простору, для якого притаманне розширення практики економічного, соціального та культурного взаємообміну, а також міжнародного співробітництва у галузі освіти, зростання популярності та затребуваності програм академічної мобільності, студентського обміну, стажувань тощо.

Проте, практика показує, що представникам студентської молоді різних країн і культур бракує знань про одного, здебільшого вони керуються стереотипними уявленнями, мають недостовірну, а іноді й спотворену, негативну інформацію про іншу культуру і відчують по відношенню до неї певні упередження, що не може не позначитися на тривалості та складності процесу їх міжкультурної адаптації.

Констатовано, що останніми роками у психологічному дискурсі більш активно обговорюються проблеми підвищення рівня конфліктності та соціальної напруженості у міжкультурній комунікації, а особливої актуальності набувають дослідження, які актуалізують питання успішності міжкультурної адаптації студентської молоді. Наголошується, що негативний заряд песимістичного та депресивного світосприйняття може лише посилювати кризові явища у процесі міжкультурної адаптації студентської молоді, і якщо швидко подолати об'єктивні загрози та небезпеки не вдається, то необхідно забезпечити дієвий соціально-психологічний супровід і підтримку у цьому процесі. У цьому напрямку цілком реальну перспективу стабілізації свідомості та підвищення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді може мати соціально-психологічна робота, що проводиться з використанням методів позитивної психології, із задіянням позитивних психологічних інтервенцій, розроблених у її межах. Однак, більш очевидно простежується суперечність між кількістю емпіричних даних про міжкультурну адаптацію студентської молоді до нового соціокультурного середовища, зокрема освітнього, та відсутністю робіт, націлених на виявлення специфіки цього процесу та відмінностей у міжкультурній адаптації студентства у зв'язку з приналежністю до іншої культури, а також врахування цих даних у процесі соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентства з позиції позитивної психології з метою підвищення ефективності цього процесу в умовах сучасних соціогенних викликів.

Актуальність означеної проблеми, її недостатня дослідженість у науковому психологічному просторі, а також соціальна значущість визначили вибір теми дисертаційної роботи: *«Соціально-психологічне забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексних науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти

адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства». Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 4 від 25 грудня 2015 р.).

Об'єкт дослідження – соціально-психологічне забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді.

Предмет дослідження – соціально-психологічне забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично визначити особливості соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології.

Для досягнення мети було висунуто такі **завдання дослідження**:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до вивчення проблеми соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді.

2. Науково обґрунтувати необхідність та можливості задіяння ресурсу позитивної психології у міжкультурній адаптації студентської молоді в умовах соціогенних викликів.

3. Емпірично дослідити соціально-психологічні особливості міжкультурної адаптації студентської молоді у сучасному соціумі.

4. Розробити комплексну програму соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології та оцінити її ефективність.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: принципи системно-інтегративного (В. Бочелюк, С. Гарькавець, Є. Гейко, І. Пасічник, І. Стенгерс, К. Уілбер, Г. Хакен та ін.), суб'єктно-діяльнісного (Г. Костюк, С. Максименко, І. Пасічник, В. Роменець та ін.), індивідуально-орієнтованого (Л. Бінсвангер, Дж. Бьюдженталь, Ю. Джендлін, В. Турбан та ін.), інформаційно-комунікативного (З. Кіреєва, В. Корнієнко, У. Михайлишин, М. Орап та ін.) підходів, а також постулати і принципи компетентнісного (Н. Гордієнко, Т. Григоренко, І. Зязюн, М. Мруга, Б. Сенюк та ін.) і процесуально-динамічного (А. Коваленко, Т. Комар, О. Кононенко, О. Лісовий, Л. Пілецька, О. Сафін та ін.) підходів в психології; загальнонаукові принципи соціокультурної обумовленості психічних процесів і явищ (Е. Еріксон, Р. Майер, Г. Тріандіс та ін.); дослідження соціально-психологічних моделей акультурації мігрантів (З. Ковальчук, М. Тоба, Л. Черновська та ін.); концепції розвитку особистості як активного суб'єкта життєдіяльності (Н. Добровольська, І. Попович, К. Седих, Т. Титаренко, Н. Чепелева, Я. Раєвська та ін.); теоретичні засади вивчення проблеми мотивації навчання (І. Волженцева, Л. Калмикова, Т. Ткач, О. Чебикін, В. Чернобровкіна, О. Шевяков, Т. Щербан та ін.), положення гуманістичної (Р. Ассаджіолі, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм) та позитивної психології (Дж. Вейлант, Дж. Гайдт, Д. Гільберт, Е. Дінер, Л. Златова, О. Литвиненко, Н. Пезешкіан, К. Пітерсон, М. Селігман, Ч. Снайдер та ін.); погляди на проблему полікультурності як компетентності (О. Вихрущ-Олексюк, О. Смирнова,

В. Сулова та ін.); принципи міжкультурного тренінгу (Л. Карамушка, Г. Тріандіс та ін.); концепції процесів адаптації та дезадаптації особистості у соціальному середовищі і її соціальної підтримки (Г. Балл, Г. Бевз, В. Берзін, Н. Бондаренко, Ю. Завацький, О. Кокун, Г. Ложкін, М. Макаренко, Н. Максимова, О. Малхазов, В. Скребець, S. Cohen, T. Wills та ін.), соціально-психологічні дослідження міжкультурної адаптації (А. Борисюк, Ю. Бохонкова, С. Бочнер, І. Бурлакова, Н. Завацька, К. Оберг, Л. Орбан-Лембрик, Ю. Сербін, Л. Смокова, К. Уорд, А. Фернхем та ін.); положення і принципи активного соціально-психологічного навчання та теорії психологічної стійкості (О. Близкун, О. Бондарчук, І. Жигаренко, В. Завацький, Л. Засекіна, О. Лосієвська, Г. Побокіна, Т. Яценко, E. Werner та ін.).

Методи дослідження:

– *теоретичні*: теоретико-методологічний аналіз наукових концепцій та поглядів з проблеми дослідження особливостей соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології (теоретичне моделювання, методи порівняння, систематизації, узагальнення); наукова інтерпретація і синтез емпіричних даних;

– *емпіричні*: спостереження, бесіда, структуроване інтерв'ю, анкетування; психодіагностичні методики: «Шкала соціокультурної адаптації (дезадаптації) (переглянута)» (Revised Sociocultural Adaptation Scale-SCAS-R) (Дж. Вілсон), опитувальник «Стратегії подолання стресових ситуацій» (Strategic Approach to Coping Scale (SACS)) (адаптація Н. Водоп'янової, О. Старченкової), опитувальник соціальної підтримки F-SOZU-22 (G. Sommer, T. Fydrich), «Інтегративний опитувальник соціальної мережі» (Т. Довженко), багатовимірна шкала сприйняття соціальної підтримки (MSPSS) (С. Зімет, в адаптації В. Ялтонського, Н. Сироти), «Інтегративний опитувальник міжкультурної комунікативної компетентності» (ІМКК), опитувальник «Взаємні міжкультурні відносини у багатонаціональних суспільствах» (Mutual Intercultural Relations in Plural Societies (MIRIPS)), опитувальник «Культурний шок» (адаптація Є. Тартаковського, О. Хухлаєва), опитувальники «Самооцінка ефективності міжкультурної комунікації з іноземними студентами» та «Бажання взаємодіяти з іноземними студентами» (адаптація О. Хухлаєва), «Опитувальник сильних якостей особистості» (К. Пітерсон, М. Селігман, у модифікації О. Ставцева), «Шкала задоволеності життям» (Е. Дінер), «Шкала самооцінки» (М. Розенберг), «Шкала загальної самоефективності» (Р. Шварцер, М. Єрусалем); констатувальний і формувальний експерименти;

– *статистичні*: результати емпіричного дослідження опрацьовувалися з використанням методів математичної статистики з їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням. Статистична обробка результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакету статистичних програм SPSS (версія 22.0).

Організація і база дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2015-2024 років на базі закладів вищої освіти Центрального, Північного, Західного регіонів України та університетів Канади і країн ЄС (Швеції, Польщі, Чехії).

У дослідженні взяли участь 122 студента, з яких 33 представника Китаю (23 чоловіка, 10 жінок) віком 18-24 роки; 35 представників арабських країн (27 чоловіків, 8 жінок) віком 18-25 років; 26 представників з Індії (17 чоловіків, 9 жінок);

28 представників Туркменістану (20 чоловіків, 8 жінок) віком 18-24 роки, які приїхали на навчання до закладів вищої освіти нашої країни, в тому числі за програмами міжнародної академічної мобільності, стажувань тощо, та 68 студентів (27 чоловіків, 41 жінка) віком 18-23 роки, які виїхали з нашої країни на навчання до закладів освіти у Канаду та країни ЄС (Швецію, Польщу, Чехію).

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечена методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних позицій, використанням взаємодоповнювальних методів, що відповідають меті та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу отриманих емпіричних даних, використанням методів математичної статистики.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

– *вперше*: науково обґрунтовано необхідність та можливості задіяння ресурсу позитивної психології у міжкультурній адаптації студентської молоді в умовах сучасних соціогенних викликів; *визначено та систематизовано* соціально-психологічні предиктори успішності цього процесу за показниками соціокультурної адаптації (міжособистісне спілкування, академічна адаптація, приналежність до групи, екологічна адаптація, володіння мовою), стратегіями подолання стресових ситуацій (асертивні дії, вступ у соціальний контакт, пошук соціальної підтримки), рівнем міжкультурної комунікативної компетентності (міжкультурна стабільність, міжкультурний інтерес, відсутність етноцентризму, управління міжкультурною взаємодією), параметрами соціальної підтримки, специфікою її сприйняття та ядром соціальної мережі; *виокремлено* структуру особистісних якостей студентської молоді, асоційованих з їх позитивним впливом на її суб'єктивне благополуччя і підвищення резильєнтності у процесі міжкультурної адаптації в умовах сучасного соціуму;

– *розроблено* концептуальні й змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації комплексної програми соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді, ефективність якої обумовлена застосуванням провідних положень і принципів позитивної психології та системністю впровадження позитивних психологічних інтервенцій;

– *дістали подальшого розвитку*: погляди на соціально-психологічні підходи до принципів, засобів і технологій підвищення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді, зокрема з позиції позитивної психології;

– *поглиблено*: теоретико-методологічні положення стосовно прогностичних критеріїв та детермінант міжкультурної адаптації студентів з урахуванням відмінностей у показниках цього процесу залежно від їх приналежності до культури.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання методичного інструментарію для вивчення соціально-психологічних особливостей міжкультурної адаптації студентської молоді в умовах сучасного соціуму; у розробці принципів побудови та змісту, а також апробації комплексної програми соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології й проведенні оцінки її ефективності.

Теоретично та емпірично обґрунтовані положення дисертації можуть використовуватися для змістовного наповнення соціально-психологічних програм з підвищення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді, а також бути

рекомендовані для впровадження у закладах вищої освіти з метою формування та розвитку міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців різного профілю та форм навчання, підвищення їх суб'єктивного благополуччя та резильентності в умовах сучасних соціогенних викликів з задіянням принципів і методів позитивної психології.

Результати дослідження **впроваджено** у роботу науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ) (довідка № 111/36 від 31.01.2024 р.), Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського (довідка № 51 від 29.12.2023 р.), Південноукраїнського інституту психології, психотерапії і управління (м. Одеса) (довідка № 12/1 від 22.01.2024 р.), Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (м. Київ) (довідка від 02.11.2023 р.); у навчально-науковий процес Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Київ) (довідка № 115/15.17 від 31.01.2024 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 16 від 19.02.2024 р.), Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (довідка № 205 від 21.05.2024 р.), Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 31-н від 18.06.2024 р.) і використовуються при викладанні професійно-орієнтованих дисциплін «Соціальна психологія», «Позитивна психологія», «Основи психологічного консультування», «Основи психокорекції», «Психологія сім'ї»; при підготовці студентських науково-дослідних робіт та ін.

Особистий внесок автора. Розроблені наукові положення та отримані результати емпіричного дослідження є самостійним внеском автора у визначення особливостей соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології. В опублікованих зі співавторами працях доробок автора становить 50%. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи було представлено на науково-практичних конференціях та семінарах-тренінгах різного рівня, зокрема на *міжнародних*: науково-практичній конференції «Хуманізація и демократизация на университетского образовании» (Китен, Бґларія, 2007 р.), науково-практичній конференції «Актуальні питання вітчизняної, світової історії та науки: пошуки, роздуми, знахідки» (Луганськ, 2008 р.), V науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих науковців «Європейська та євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництва» (Луцьк, 2008 р.), науково-практичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Актуальні проблеми міжнародних відносин» (Київ, 2012 р.), VII науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми зовнішньої політики України» (Чернівці, 2013 р.), XI науковій міждисциплінарній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна. Сучасний стан науки: досягнення, проблеми та перспективи розвитку» (Київ, 2013 р.), IX науково-практичній конференції «Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність» (Мелітополь, 2014 р.), науковій конференції «II Весняні наукові читання» (Донецьк, 2014 р.), III науково-практичній конференції «Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних

парадигм» (Северодонецьк, 2015 р.), V науково-практичній конференції молодих учених, аспірантів і студентів «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Київ, Северодонецьк, 2016 р.), XVII науково-практичній конференції «Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (Монреаль, 2018 р.), VIII scientific and practical conference «Labyrinths of Reality» (Montreal, 2020), VIII науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті професора Ващенко Ірини Володимирівни «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Северодонецьк, 2021 р.), IX науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Київ, 2023 р.), II Multidisciplinary Conference «Main Challenges And Issues Of University Education In War Conditions: Ukraine – 2022-2024» (Winnipeg, Canada, 2024); з міжнародною участю: XVI науково-практичній конференції «Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства» (Київ, 2024 р.); *всеукраїнських*: семінарах-тренінгах у межах Програми «Справедливість для всіх» Агенції США з міжнародного розвитку (USAID): «Формування резильєнтності (життєстійкості), як особистий ресурс в умовах війни» (Київ, 2023 р.), «Удосконалення комунікативних здібностей: технології розвитку soft skills» (Київ, 2023 р.), «Синергія інтелекту та тіла: науково-педагогічна компетентність» (Київ, 2024 р.); *міжвузівських*: Третій науковій конференції з актуальних питань вітчизняної, всесвітньої історії та освіти, науки і техніки «Актуальні питання вітчизняної, світової історії та науки: пошуки, роздуми, знахідки» (Луганськ, 2007 р.), XII науковій конференції з актуальних питань вітчизняної та світової історії держави і права (Луганськ, 2013 р.); доповідалися та обговорювалися на розширених засіданнях кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (2015-2024 рр.).

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 23 публікаціях автора, з яких 7 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 5 статей – у наукометричних виданнях, 1 з яких – у міжнародному періодичному наукометричному виданні), 16 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 307 найменувань (з них 217 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації викладено на 235 сторінках, із них 199 сторінок основного тексту. Робота містить 15 таблиць на 18 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів; наведено дані про апробацію роботи, подано відомості про публікації автора з теми дослідження; окреслено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології» розкрито проблеми міжкультурної адаптації студентської молоді у соціально-психологічному вимірі; визначено переваги позитивно-психологічного підходу до дослідження процесу міжкультурної адаптації студентської молоді та її міжкультурної комунікації в умовах сучасного соціуму; показано необхідність і можливість задіяння позитивних психологічних інтервенцій у міжкультурній адаптації студентської молоді.

Виокремлено головні відмінності міжкультурної адаптації від інших форм соціальної адаптації, зокрема з'ясовано, що міжкультурна адаптація опосередковується культурою як ядром соціокультурного середовища та індивідуальною культурою особистості; зміни, що відбуваються в процесі міжкультурної адаптації, можуть мати пролонгований характер, оскільки призводять до трансформації буденного світу людини і організації повсякденного життя суспільства; міжкультурна адаптація супроводжує основні види діяльності особистості у новому соціокультурному середовищі (Н. Белова, О. Вихрущ-Олексюк, О. Попович, В. Суслова та ін.).

Показано, що міжкультурна адаптація носить комплексний характер із задіянням всіх основних сфер особистості: емоційної, когнітивної, поведінкової, мотиваційно-потребнісної, комунікативної. З цих позицій позитивно-психологічний комплексний підхід до процесу міжкультурної адаптації студентської молоді передбачає розгляд функціонування особистості на таких рівнях, як психофізіологічний (адаптація до нових, можливо екстремальних, природних умов і ситуацій), психологічний (аналіз емоційного стресу, фрустраційної напруженості, інтрапсихічних конфліктів і поведінкових особливостей) та соціально-психологічний (вплив мікросоціального оточення, аналіз специфіки міжособистісної взаємодії та соціальної підтримки), успішна адаптація на якому забезпечує адекватну соціальну взаємодію та досягнення суспільно-значущих цілей (Ю. Бохонкова, С. Гарькавець, Н. Завацька, О. Кокун, О. Литвиненко, О. Лосієвська та ін.).

Підкреслено, що контакт з іншою культурою в процесі міжкультурної адаптації може викликати культурний шок, який виникає як невід'ємна риса будь-якого входження в іншу культуру, що може й не усвідомлюватися як джерело стресу (F. Berry, S. Bochner, A. Furnham, K. Oberg, W. Smalley та ін.).

З'ясовано, що дослідники розглядають низку змінних, від яких залежить сприятливість взаємодії представників різних культур та етносів в процесі міжкультурної адаптації: територія, яка може бути загальною чи «своєю»; тривалість взаємодії (постійна, довготривала, короткочасна); мета (спільна діяльність, спільне проживання, навчання, дозвілля); тип залучення у життя суспільства (від участі до спостереження); частота та глибина контактів; відносна рівність статусу та прав; чисельне співвідношення (більшість – меншість); явні розрізнавальні ознаки (мова, релігія, раса). Проте й за сприятливих умов контакту, як-то: постійна взаємодія, спільна діяльність, відносно рівні статуси, відсутність явних розрізнавальних ознак, можуть виникнути труднощі і напруженість при спілкуванні з представниками країни перебування, ностальгія (S. Bochner, A. Furnham, K. Singh, C. Ward та ін.).

Розкрито особливості міжкультурної комунікації у системі акультурації у новому соціокультурному просторі та з'ясовано, що важливим при дослідженні змісту цього конструкту є розгляд такого поняття, як діалог культур, що відображає тенденції міжкультурної комунікації носіїв різних культурних кодів (Л. Засекіна, Г. Калмиков, Л. Калмикова та ін.).

Підкреслено, що труднощі у міжкультурній адаптації студентської молоді виникають через ціннісні відмінності, які характерні для різних культур. При цьому знання міжкультурних відмінностей дозволяє студентам більш ефективно взаємодіяти з новою етнічною групою та уникати міжетнічної напруженості (В. Осипенко, О. Смирнова, В. Сулова та ін.).

Отримані дані слугували підставою для постановки практичних завдань з метою профілактики та запобігання негативним наслідкам міжкультурної дезадаптації студентської молоді, зокрема з позиції позитивної психології, оскільки провідними завданнями цього психологічного напрямку є формування оптимістичного позитивного мислення та світосприйняття, від яких напряму залежить набуття молодого людиною почуття щастя, суб'єктивного благополуччя та задоволеності життям. Разом із цим, використання інноваційних технологій і методів позитивної психології може сприяти виявленню та заміні руйнівних патернів мислення на позитивні, конструктивні та життєствердуючі, що забезпечуватиме успішність міжкультурної адаптації студентської молоді в умовах соціогенних викликів.

Зазначене артикулює необхідність визначення соціально-психологічних особливостей міжкультурної адаптації студентської молоді у сучасному соціумі з метою розробки дієвої комплексної програми соціально-психологічного забезпечення успішності цього процесу з позиції позитивної психології.

У **другому розділі «Емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей міжкультурної адаптації студентської молоді у сучасному соціумі»** розкрито методичні заходи, хід та процедуру емпіричного дослідження; проаналізовано копінг-стратегії студентської молоді та особливості соціальної підтримки у перебігу процесу її міжкультурної адаптації; досліджено специфіку міжкультурної комунікативної компетентності та її вплив на процес міжкультурної адаптації студентської молоді; виявлено структуру особистісних якостей студентської молоді, асоційованих з її суб'єктивним благополуччям у міжкультурній адаптації в умовах сучасного соціуму.

Метою *першого етапу* емпіричного дослідження було виявлення особливостей копінг-стратегій та відмінностей у показниках соціокультурної адаптації студентської молоді залежно від їх приналежності до культури, а також з'ясування ролі соціальної підтримки у перебігу процесу міжкультурної адаптації студентів та підвищенні їх резильєнтності в умовах сучасних соціогенних викликів.

З'ясовано, що культура українських студентів відрізняється високим ступенем уникнення невизначеності, короткостроковою часовою орієнтацією та переважанням колективізму. Підтверджено, що цим студентам властиві просоціальні стратегії копінг-поведінки, але чоловіки більш схильні вступати у соціальний контакт, а жінки у важких ситуаціях прагнуть знайти підтримку у близькому оточенні. Крім цього, чоловікам більш властиві прямі копінг-стратегії, а жінкам – маніпулятивні.

Встановлено, що студентам з Туркменістану, чію культуру можна охарактеризувати як поліактивну, поліхронну, з перехідним типом за шкалою колективізм-індивідуалізм, найбільш властиво ретельно зважувати можливі варіанти рішень, економити сили (без необхідності не викладатися повністю), намагатися тримати все під контролем. У той же час їм не властиво відкладати вирішення проблем, уникати рішучих дій, що вимагають напруженості та відповідальності. У них найбільш виражені непряма та пасивна копінг-стратегії, що виявляються в обережній моделі поведінки та непрямих діях.

У студентів з Китаю виявлено домінування просоціальної копінг-стратегії, яка виражається у пошуку соціальної підтримки. Студенти, які належать до даного типу культури, поєднуються з оточуючими для вирішення проблеми, звертаються за допомогою. У складних ситуаціях для них важливою є емоційна підтримка рідних людей. Така модель поведінки, як уникнення, їм властива меншою мірою. Як правило вони відкриті до допомоги. Їм не властиве маніпулювати іншими людьми з метою досягнення цілей. У представників з Індії виявлено домінування непрямой та пасивної (обережна модель поведінки) копінг-стратегій. Їхні основні копінг-стратегії включають пошук додаткової інформації. У студентів з арабських країн домінують копінг-стратегії пошуку соціальної підтримки та вступу до соціального контакту. Вони налаштовані на взаємодію, участь у громадських заходах.

Вивчення показників соціальної підтримки студентів, які виявили неадаптивні копінг-стратегії та серед яких переважали респонденти, які рятувались від геополітичних і гуманітарних криз у своїх країнах, зокрема українські студентки-біженці, вказує на значущі відмінності за всіма її параметрами, у порівнянні з респондентами з адаптивними копінг-стратегіями. Зокрема, виявилися зниженими рівні емоційної та інструментальної підтримки, а також ступінь соціальної інтеграції у суспільство ($\varphi=2,29$; $p\leq 0,01$). Значно нижчими від нормативних виявилися загальний показник соціальної підтримки ($70,6\pm 3,5$ бали) та показник задоволеності соціальною підтримкою ($4,9\pm 1,87$ бали) ($p\leq 0,05$). Крім того, встановлено статистично значущі відмінності за розміром соціальної мережі і кількістю осіб, які входять в ядро мережі ($p\leq 0,05$); низька частота їх контактів з оточуючими ($\varphi=2,09$; $p\leq 0,01$); простежується також чітка тенденція до обмеження довірчих зв'язків з ними. Аналіз симетричності контактів вказує на те, що їм складніше надавати оточуючим емоційну та інструментальну підтримку ($p\leq 0,05$). Визначено, що респонденти порізнному сприймають підтримку, яка надходить від соціуму (у більшому ступені відчувається самотність, дефіцит турботи, уваги, емоційної залученості ($\varphi=1,68$; $p\leq 0,03$)); як недостатню визначено практичну, інструментальну підтримку).

Метою *другого етапу* емпіричного дослідження виступило визначення особливостей міжкультурної комунікативної компетентності як предиктора успішності міжкультурної адаптації студентської молоді.

Для оцінки міжкультурної комунікативної компетентності у міжкультурній адаптації студентської молоді було проведено конфірматорний факторний аналіз, а визначені параметри показали відповідність вихідним даним: $\chi^2=151,521$; $df=94$; $\chi^2/df=1,589$; $TLI=0,917$; $RMSEA=0,043$; $CFI=0,931$; $SRMR=0,056$.

Визначено, що міжкультурна стабільність, як один із компонентів міжкультурної комунікативної компетентності, позитивно ($p\leq 0,05$) пов'язана з

самооцінкою ефективності міжкультурного спілкування ($r=0,42$), соціокультурною адаптацією ($r=0,31$) і негативно ($p\leq 0,05$) – з культурним шоком ($r=-0,25$). Поряд із міжкультурною стабільністю, з самооцінкою ефективності міжкультурного спілкування виявився позитивно ($p\leq 0,05$) пов'язаний й такий компонент міжкультурної компетентності, як управління міжкультурною взаємодією ($r=0,30$). У свою чергу, самооцінка ефективності міжкультурного спілкування має позитивні ($p\leq 0,05$) взаємозв'язки з соціокультурною ($r=0,42$) та психологічною адаптацією ($r=0,31$) і негативні ($p\leq 0,05$) – з показниками культурного шоку ($r=-0,28$). Отримано негативний ($p\leq 0,05$) зв'язок такого компонента міжкультурної комунікативної компетентності, як відсутність етноцентризму, з показниками культурного шоку ($r=-0,20$).

Показано, що окремі складові міжкультурної комунікативної компетентності порізному впливають на ефективність міжкультурної адаптації студентської молоді. Так, серед компонентів міжкультурної комунікативної компетентності лише міжкультурна стабільність безпосередньо впливає на соціокультурну адаптацію. Такий компонент міжкультурної комунікативної компетентності, як відсутність етноцентризму, знижує дію культурного шоку при перебуванні студента у новому соціокультурному середовищі, але підвищує успішність його міжкультурної адаптації у цьому середовищі лише разом із міжкультурною стабільністю. Два інших компоненти міжкультурної комунікативної компетентності – міжкультурний інтерес та управління міжкультурною взаємодією також не мають прямого впливу на успішність міжкультурної адаптації студентів; вони впливають лише за допомогою активізації бажання взаємодіяти та підвищення самооцінки ефективності міжкультурної комунікації, що безпосередньо пов'язано з психологічною адаптацією та міжкультурною стабільністю. Отримані результати було використано при прогнозуванні міжкультурної адаптації студентів та зниженні можливих ризиків їх міжкультурної дезадаптації.

Метою *третього етапу* емпіричного дослідження було виявлення структури особистісних якостей студентської молоді, асоційованих з її суб'єктивним благополуччям у міжкультурній адаптації в умовах сучасного соціуму.

Для оцінки сильних якостей особистості (К. Пітерсон, М. Селігман) у міжкультурній адаптації застосовувалися такі показники: CFI – порівняльний індекс згоди (референтні значення високої узгодженості моделі $CFI > 0,90$), RMSEA – середньоквадратична помилка оцінки (референтні моделі $RMSEA < 0,08$), χ^2/df – співвідношення критерію розподілу Пірсона до ступенів свободи моделі (референтні значення високої узгодженості моделі $1 < \chi^2/df < 3$) та було проведено конфірматорний факторний аналіз. Це надало можливість побудувати модель сильних якостей особистості у міжкультурній адаптації з 24 факторів по 5 змінних у кожному з них, визначити кореляції між факторами, а також між залишковими дисперсіями змінних, що належать до одного фактору, та отримати показники узгодженості зазначеної моделі.

Встановлено, що крім визначення узгодженості моделі сильних якостей особистості у міжкультурній адаптації через критерії SRMR та CFI або SRMR та RMSEA, значення яких було досягнуто на етапі конфірматорного факторного аналізу, кожна з виокремлених змінних (креативність, любов до вчення, зацікавленість, широта бачення, критичне мислення, хоробрість, наполегливість,

чесність, енергійність, любов, доброта, соціальний інтелект, просоціальна активність, безпристрасність, лідерство, прощення, смиренність, розсудливість, самоконтроль, уміння цінувати красу, вдячність, оптимізм, почуття гумору, духовність), що відповідає певній якості, має достатнє факторне навантаження.

Підтверджено припущення про наявність значущих взаємозв'язків ($p \leq 0,01$) між сильними якостями студентів у міжкультурній адаптації та їх суб'єктивним благополуччям за параметрами задоволеності життям, самооінки та самоефективності, що слугувало важливим показником їх психоемоційного стану та прогностичним критерієм резильєнтності.

Виокремлено найбільш значущі чинники, що впливають на суб'єктивне благополуччя студентської молоді в інокультурному середовищі: соціокультурна адаптація/дезадаптація, стратегії подолання стресових ситуацій, міжкультурна комунікативна компетентність. При цьому сильні якості респондентів мають позитивний вплив, як в аспекті підвищення суб'єктивного благополуччя в інокультурному середовищі, так і у векторі зменшення негативного впливу соціокультурної дезадаптації.

З'ясовано, що прямий зв'язок із задоволеністю життям, самооінкою, самоефективністю та зворотний зв'язок із соціокультурною дезадаптацією студентів демонструють такі якості особистості, як зацікавленість, енергійність, любов до вчення, вдячність, оптимізм ($p \leq 0,01$). Високо значущі ($p < 0,05$) показники прямої кореляції з самоефективністю та зворотної кореляції з соціокультурною дезадаптацією студентів виявлено за такими якостями, як креативність, широта бачення, критичне мислення, хоробрість, наполегливість, чесність, доброта, соціальний інтелект, неупередженість, лідерство.

Узагальнено, що близько третини респондентів по вибірці мають незадовільний рівень суб'єктивного благополуччя і прояви соціокультурної дезадаптації, що свідчить про необхідність цілеспрямованого соціально-психологічного впливу з метою стимулювання особистісного потенціалу студентської молоді у векторі нарощування міжкультурних комунікативних компетенцій щодо редукування негативного впливу зовнішніх чинників (опанування ефективними копінг-стратегіями, розвиток якостей особистості, що стимулюють суб'єктивне благополуччя та психологічну життєстійкість загалом).

За результатами регресійного аналізу зроблено відбір значущих параметрів (предикторів) міжкультурної адаптації відповідно до ступеня їх проявів та з урахуванням показників суб'єктивного благополуччя студентської молоді та проведено диференціацію вибірки: у 33,6% студентів виявлена ефективна міжкультурна адаптація (група АЕ), нестійку міжкультурну адаптацію виявлено у 56,6% студентів (група АН); високий рівень міжкультурної дезадаптації виявлено у 9,8% студентів (група ДЗ).

Дані, отримані на констатувальному етапі дослідження, були враховані при побудові комплексної програми соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології.

У **третьому розділі «Соціально-психологічне забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології»** розкрито концептуальні основи та зміст комплексної програми соціально-

психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології і проведено оцінку її ефективності.

До формувального етапу дослідження було залучено 56 студентів із нестійкою міжкультурною адаптацією (з групи АН) та проявами міжкультурної дезадаптації (з групи ДЗ), з яких 29 учасників склали експериментальну групу (ЕГ) та 27 учасників склали контрольну групу (КГ). Відбір учасників у групи відбувався за принципом добровільності. Програмні заходи формувального впливу у контрольній групі не проводилися. Досліджуваних експериментальної групи було розподілено на 4 підгрупи по 7-8 осіб у кожній з них.

Запропоновано комплексну програму соціально-психологічного забезпечення успішності процесу міжкультурної адаптації, концептуальною основою якою слугували провідні положення позитивної психології, особистісно орієнтований та діяльній підходи, культурно-історична теорія, принципи позитивної психотерапії. Програмні заходи мали на меті вирішення таких завдань: сприяння учасникам в адаптації до умов проживання та навчання у поліетнічному середовищі; ознайомлення з духовно-культурним надбанням, соціально-історичною спадщиною культури країни перебування; розвиток міжкультурної комунікативної компетентності; залучення до суспільно-культурної діяльності закладу вищої освіти, міста, країни; розвиток толерантності до переконань, цінностей, світогляду учасників різних культур; розвиток культурної самосвідомості та самопізнання; надання соціально-психологічної допомоги учасникам, які перебувають у стані емоційної дезадаптації та відчувають високий рівень психологічного стресу.

Серед запропонованих заходів ефективними виявилися такі позитивні техніки, як запис подяки, розвиток емоційної інтелектуальності, техніка медіації, семінар-тренінг міжкультурної компетентності, етнокультурний тренінг з розвитку етнічної толерантності, проєкт молодіжних міжнародних ініціатив «Культурний обмін», соціальне партнерство з волонтерами, а також засоби підвищення емоційної стійкості учасників: апробований у межах програми спецкурс «Формування резильєнтності студентів в процесі їх міжкультурної адаптації» та методики «Візит подяки», «Прийти до норми», що є позитивними психологічними інтервенціями.

Встановлено, що задіяння принципів позитивної психології (модель PERMA: позитивні емоції, залучення, взаємовідносини, значення і досягнення) підвищує ефективність академічної успішності учасників, адже за цих умов навчальна діяльність асоціюється із захопленням, творчістю та позитивними емоціями, що особливо важливо в процесі міжкультурної адаптації студентської молоді.

У комплексній програмі був задіяний «Курс навчання мудрості» (R. Sternberg), спрямований на розвиток системи логічних цінностей та необхідні якості особистості задля досягнення поставленої мети. Реалізація курсу передбачала розвиток критичного та позитивного мислення. При впровадженні курсу «Уроки індивідуальної зміни» (I. Boniwell, C. Martinez) акцент було зроблено на соціальних проблемах студентства. Позитивна психологічна інтервенція «The Penn Resiliency Program» (PRP) включала техніку когнітивного рефреймінгу, а у процесі занять відбувалася позитивна перебудова сприйняття та мислення учасників.

Порівняння результатів I та II діагностичних зрізів в учасників ЕГ було проведено за допомогою критерію Вілкоксона. Виявлено статистично значущі зміни за шкалами соціокультурної адаптації, а саме за показниками міжособистісного спілкування ($Z=2,109$; $p=0,037$); академічної адаптації ($Z=4,787$; $p=0,001$); приналежності до групи ($Z=3,519$; $p=0,001$); екологічної адаптації ($Z=4,112$; $p=0,000$). Ці зміни зафіксовано також за показниками задоволеності життям ($Z=2,672$; $p=0,006$); загальної самоефективності ($Z=3,693$; $p=0,001$); емоційної підтримки ($Z=5,594$; $p=0,001$), інструментальної підтримки ($Z=4,063$; $p=0,001$), соціальної інтеграції ($Z=4,782$; $p=0,000$), довірчих відносин ($Z=4,767$; $p=0,000$), суб'єктивної задоволеності підтримкою ($Z=4,911$; $p=0,001$); симетричності контактів ($Z=5,616$; $p=0,000$) та ядра соціальної мережі ($Z=4,785$; $p=0,001$).

Показано, що в учасників ЕГ статистично значуще підвищився арсенал адаптивних копінг-стратегій подолання стресових ситуацій ($p \leq 0,05$), що сприяло розширенню просторово-часових меж сприйняття проблеми, умінню ефективного використання копінг-стратегій.

Проведено оцінку вираженості таких показників міжкультурної комунікативної компетентності учасників ЕГ, як міжкультурна стабільність ($Z=5,501$; $p=0,001$); міжкультурний інтерес ($Z=4,906$; $p=0,000$); відсутність етноцентризму ($Z=4,784$; $p=0,001$); управління міжкультурною взаємодією ($Z=5,613$; $p=0,001$), за якими вони значуще відрізняються від показників учасників КГ.

Внаслідок проведеної роботи в учасників ЕГ підвищився загальний показник ($74,22 \pm 3,6$) емоційної та інструментальної підтримки, розширилась соціальна мережа підтримки ($T=-3,346$; $p \leq 0,01$). У них покращились взаємозв'язки з безпосереднім оточенням, завдяки чому підвищився загальний рівень задоволеності соціальною підтримкою. Зафіксовано сформованість адекватних уявлень про види соціальної підтримки, можливості її отримання та сприйняття.

Встановлено статистично значущі відмінності за показниками соціокультурної адаптації, самооцінки ефективності міжкультурної комунікації, стратегій подолання стресових ситуацій та соціальної підтримки при порівнянні учасників ЕГ та КГ (оцінку проведено за допомогою критерію Манна-Уїтні). З'ясовано, що учасники ЕГ, на відміну від учасників КГ, мають вищий рівень міжкультурної комунікативної компетентності в цілому ($U=1208$; $p=0,001$), а також таких її показників, як стійкість до стресових ситуацій міжкультурного спілкування ($U=1162$; $p=0,021$), міжкультурний інтерес до іншої культури та культурних відмінностей ($U=1093$; $p=0,001$), установка на повагу та прийняття культурної різноманітності ($U=1078$; $p=0,001$), володіння широким спектром комунікативних навичок, важливих при міжкультурному спілкуванні ($U=1082$; $p=0,001$). Виявлено значущі відмінності за обраними стратегіями подолання стресових ситуацій та сприйняття соціальної підтримки. Так, учасники ЕГ, на відміну від учасників КГ, більш орієнтовані на асертивні дії ($U=238,7$; $p=0,000$), вступ у соціальний контакт ($U=214,6$; $p=0,000$), пошук соціальної підтримки ($U=0,008$; $p=0,006$). Учасники ЕГ також продемонстрували більш високі показники за параметрами соціальної мережі ($U=212,2$; $p=0,000$) і сприйняття соціальної підтримки ($U=232$; $p=0,001$).

В учасників КГ за результатами діагностичних зрізів до та після формувального впливу статистично значущих відмінностей не зафіксовано.

Отже, розроблена і апробована в ході формувального експерименту програма показала свою ефективність, оскільки учасники ЕГ, які взяли у ній участь, виявили більш високий рівень міжкультурної адаптації, у порівнянні з учасниками КГ.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми визначення особливостей соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології і зроблено такі висновки.

1. Проведено теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до вивчення проблеми соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді, що розглядається як складна система соціально-психологічного впливу, спрямована на підвищення соціальної активності та зміцнення соціальної позиції особистості, формування системи її ціннісних установок та орієнтацій, усунення труднощів міжкультурної адаптації, а також формування толерантності до фрустрації та розвиток адекватних механізмів психологічного захисту. Підкреслено, що пошуки внутрішнього джерела міжкультурної адаптації студентської молоді вказують на невідповідність засвоєних, звичних форм і способів культурної діяльності новим потребам і можливостям студентства в умовах нового соціокультурного середовища. Показано, що здійснення зазначеного процесу йде шляхом індивідуальних предметно-практичних та духовно-практичних дій і є формою взаємодії з соціокультурною дійсністю, що створює умови для ефективної інтеграції студентської молоді у соціум і засвоєння нових форм соціальної діяльності.

Констатовано, що необхідність міжкультурної адаптації в умовах процесу глобалізації викликає необхідність формування міжкультурної комунікативної компетентності студентської молоді, зокрема на основі реалізації принципів полікультурної освіти. При цьому сформована компетентність забезпечує взаємопроникнення та відкритість культур, що є ключовою умовою взаємодії представників різних культур у глобалізованому полікультурному просторі сучасної соціокультурної дійсності. Наголошується, що ефективність міжкультурної адаптації студентської молоді – це не лише процес розвитку індивідуально-психологічних якостей, які забезпечують її активність, самоефективність, ініціативність та відповідальність, а й процес перебудови приймаючого суспільства у векторі його позитивного налаштування на міжкультурну взаємодію.

2. Науково обгрунтовано необхідність та можливості задіяння ресурсу позитивної психології у міжкультурній адаптації студентської молоді в умовах сучасних соціогенних викликів, як напрямку, що фокусується на розвитку оптимізму, підвищенні суб'єктивного благополуччя, задоволеності життям та показано, що її технології і методи спрямовані на допомогу у подоланні труднощів адаптації, створенні сприятливого освітнього середовища із забезпеченням не тільки ефективності засвоєння знань, а й розвитку особистісних характеристик, пов'язаних з психологічною життєстійкістю та культурою студентської молоді.

Підкреслено, що у межах проведеного дослідження позитивна психологія та її практичний аспект у вигляді позитивних психологічних інтервенцій, розглядаються як інструмент міжкультурної адаптації студентської молоді у напрямку корекції проявів її соціокультурної дезадаптації, підвищення суб'єктивного благополуччя та як ефективний механізм для гармонійного розвитку особистості з просоціальними моделями поведінки, яка володіє резильєнтністю до сучасних соціогенних викликів.

3. Виокремлено соціально-психологічні особливості міжкультурної адаптації студентської молоді в умовах сучасного соціуму та встановлено, що на успішність перебігу цього процесу та відчуття у ньому суб'єктивного благополуччя впливають показники соціокультурної адаптації (міжособистісне спілкування, академічна адаптація, приналежність до групи, екологічна адаптація, володіння мовою), стратегії подолання стресових ситуацій (асертивні дії, вступ у соціальний контакт, пошук соціальної підтримки), міжкультурна комунікативна компетентність (міжкультурна стабільність, міжкультурний інтерес, відсутність етноцентризму, управління міжкультурною взаємодією у напрямку володіння широким спектром комунікативних навичок, важливих при міжкультурному спілкуванні), а також параметри соціальної підтримки, особливості соціальної мережі та специфіка сприйняття студентством соціальної підтримки, що сприяють підвищенню резильєнтності в умовах сучасного соціуму. Підкреслено, що буферну функцію редукції негативного впливу соціокультурної дезадаптації на задоволеність життям, самооцінку і самоефективність в процесі міжкультурної адаптації виконують такі позитивні якості студентської молоді, як креативність, зацікавленість, широта бачення, критичне мислення, наполегливість, чесність, енергійність, соціальний інтелект, просоціальна активність, оптимізм, які загалом підвищують її резильєнтність у цьому процесі в умовах сучасних соціогенних викликів.

4. Розроблено комплексну програму соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді, концептуальною основою якою слугували провідні положення позитивної психології, особистісно орієнтований та діяльнісний підходи, культурно-історична теорія, принципи позитивної психотерапії та ін. Задіяні у межах програми позитивні психологічні інтервенції у вигляді методик психологічного впливу, тренінгів, вправ та організованих групових і індивідуальних форм роботи, спрямованих на культивування позитивних емоцій, психологічної життєстійкості, соціально-схвалюваної поведінки, а також оптимістично-реалістичного когнітивного сприйняття дійсності, сприяли зниженню проявів соціокультурної дезадаптації, збільшенню арсеналу застосування адаптивних копінг-стратегій та умінню їх ефективного використання; зростанню міжкультурної комунікативної компетентності (за показниками міжкультурної стабільності, міжкультурного інтересу, відсутності етноцентризму та управління міжкультурною взаємодією). Позитивні зміни зафіксовано також за показниками задоволеності життям, загальної самоефективності та у структурі соціальної підтримки, розширенні її мережі, зростанні конструктивності соціальної взаємодії і соціальної інтеграції, адекватності уявлень про види соціальної підтримки, можливості її отримання та

сприйняття, що сприяло успішності міжкультурної адаптації студентської молоді та підвищенню її суб'єктивного благополуччя загалом.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з вивченням можливостей використання комплексної програми соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології у різних вікових групах, з різним профілем професійної підготовки та з урахуванням різновиду ступеня міжкультурної дезадаптації студентів, які постраждали від гуманітарних і геополітичних криз у різних країнах світу. Потребує подальшого теоретичного осмислення та експериментального дослідження гендерний аспект системного соціально-психологічного забезпечення успішності процесу міжкультурної адаптації студентської молоді з залученням ресурсного та рефлексивного підходів для отримання тривалого ефекту при його впровадженні.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

Статті у наукових фахових виданнях:

1.1. Антоненко О.М. Проблеми міжкультурної адаптації студентської молоді: соціально-психологічний вимір. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. № 3 (38). С. 512-518.
<http://tppjournal.com.ua/n3y2k15.html>

1.2. Антоненко О.М. Міжкультурна комунікативна компетентність як чинник успішності міжкультурної адаптації студентської молоді. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. № 3 (44). Т. 1. С. 261-272.
<http://tppjournal.com.ua/n3y2k17.html>

1.3. Антоненко О.М. Позитивна психологія у міжкультурній адаптації студентської молоді. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. № 1 (48). С. 333-344.
<http://tppjournal.com.ua/n48y2k19.html>

1.4. Антоненко О.М. Міжкультурна комунікація у системі акультурації студентської молоді в процесі її професійної підготовки. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. К.; Ніжин: ПП Лисенко, 2020. Т. IX, Вип. 13. С. 687-695.
<http://appsychology.org.ua/index.php/ua/arkhiv-vydannia/tom-9/vipusk-13-2020>

1.5. Антоненко О.М. Соціокультурний тренінг розвитку міжкультурної адаптації студентської молоді. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. № 3 (62). Т. 2. С. 307-319.
<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2023-62-3-2-307-319>

http://tppjournal.com.ua/n62y2k23_tom_2_a25.html

1.6. Антоненко О.М. Програма соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді в умовах трансформаційного

соціуму. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. № 2 (64). С. 170-182.

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-64-2-5-170-182>

<http://tppjournal.com.ua/n64y2k24a14.html>

1.7. Legusov O., Antonenko O. Exploring the Impact of War on International Community College Students from Ukraine: A Case Study from Toronto. *Journal of Comparative and International Higher Education (JCIHE)*. 2024. Vol. 16. Issue 3. P. 24-38. (*Особистий внесок автора полягає у розкритті соціально-психологічних особливостей забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді в умовах війни*).

DOI: 10.32674/jcihe.v16i3.6250 <https://ojed.org/jcihe>

<https://ojed.org/index.php/jcihe/article/view/6250/2992>

Статті у матеріалах науково-практичних конференцій та інших виданнях:

2.1. Антоненко О.М. Співпраця Ради Європи з організації безпеки і співробітництва у Європі. *Актуальні питання вітчизняної, світової історії та науки: пошуки, роздуми, знахідки: зб. наук. статей за матеріалами Третьої Міжвузівської наукової конференції з актуальних питань вітчизняної, всесвітньої історії та освіти, науки і техніки* (м. Луганськ, 27-28 вересня 2007 р.). Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2007. С. 6-7.

2.2. Антоненко О.М. Вплив студентського самоуправління на гуманізацію і демократизацію навчально-виховного процесу в умовах євроінтеграції. *Хуманізація і демократизація на університетському освітньому просторі: зб. наук. статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Кітєн, Болгарія, вересень, 2007 р.). Кітєн, Болгарія: СУ «Св. Климент Охридски», 2007. С. 184-187.

2.3. Антоненко О.М. Співпраця Ради Європи та Європейського Союзу у європейському інтеграційному процесі. *Актуальні питання вітчизняної, світової історії та науки: пошуки, роздуми, знахідки: зб. наук. статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Луганськ, 24-25 квітня 2008 р.). Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. Ч. 1. С. 6.

2.4. Антоненко О.М. Роль Ради Європи в європейській інтеграції України. *Європейська та євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництво: зб. наук. статей за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців* (м. Луцьк, 15-16 травня 2008 р.). Луцьк: РВВ «Вежа» ВНУ імені Лесі Українки, 2008. Т. 1. С. 150-153.

2.5. Антоненко О.М. Проблеми європейської інтеграції в політиці Швеції. *Політологічні записки: зб. наук. праць*. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. Вип. 2 (6). С. 331-337.

2.6. Антоненко О.М. Позиція Швеції з актуальних проблем розвитку ЄС. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених* (м. Київ, 10 лютого 2012 р.). К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. С. 57-58.

2.7. Антоненко О.М. Стокгольмська програма як стратегія ЄС у сфері освіти, свободи та безпеки. *XII Міжвузівська наукова конференція з актуальних питань*

вітчизняної та світової історії держави і права: зб. наук. статей (м. Луганськ, 20-21 березня 2013 р.). Луганськ, 2013. С. 10-11.

2.8. Антоненко О.М. Позитивні психологічні інтервенції у міжкультурній адаптації студентської молоді. *Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність*: зб. наук. статей за матеріалами IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Мелітополь, 18-19 вересня 2014 р.) / за заг. ред. А.А. Ткача, М.М. Радевої. Мелітополь: МІДМУ «КПУ», 2014. С. 169-172.

2.9. Антоненко О.М. Підвищення ефективності навчальної діяльності студентів засобами позитивної психології в процесі міжкультурної адаптації. *Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм*: зб. наук. статей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Северодонецьк, 23-24 січня 2015 р.). Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. С. 171-174.

2.10. Шутько Н.І., Антоненко О.М. Психотехнології позитивної психології у розвитку емоційної стійкості студентів в процесі їх міжкультурної адаптації. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри*: зб. наук. статей за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів і студентів (м. Київ, м. Северодонецьк, 24-25 листопада 2016 р.). Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. С. 225-228. (Особистий внесок автора полягає у розкритті особливостей застосування психотехнології позитивної психології в процесі міжкультурної адаптації студентської молоді).

2.11. Антоненко О.М. Копінг-стратегії як механізми міжкультурної адаптації студентської молоді. *Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти*: зб. наук. статей за матеріалами XVII Міжнародної науково-практичної конференції (Монреаль, 30-31 грудня 2018 р.). Монреаль: СРМ «ASF», 2018. С. 65-69.

2.12. Антоненко О.М. Специфіка дослідження міжкультурної адаптації студентської молоді. *Labyrinths of Reality: Collection of scientific works based on materials of the VIII International scientific and practical conference* (Montreal, April 29-30, 2020) / edited by M.A. Zhurba. Montreal: СРМ «ASF», Issue 3 (8). 2020. P. 101-104.

2.13. Антоненко О.М. Позитивно-психологічний підхід як чинник попередження проблем міжкультурної дезадаптації студентської молоді. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри*: зб. наук. статей за матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора Ващенко Ірини Володимирівни (м. Северодонецьк, 27-28 грудня 2021 р.). К.: ПВТП «LAT&K», 2021. Ч. II. С. 7-9.

2.14. Антоненко О.М. Особистісні якості студентської молоді як медіатор її суб'єктивного благополуччя у міжкультурній адаптації. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри*: зб. наук. статей за матеріалами IX Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26-27 грудня 2023 р.). К.: ПВТП «LAT&K», 2023. С. 358-361.

2.15. Омелянук С.М., Антоненко О.М. Результати трансформації суспільних відносин у соціальних уявленнях молоді про довіру. Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства: зб. наук. статей за матеріалами XVII Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) (м. Київ, 12 квітня 2024 р.). К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. С. 258-263. *(Особистий внесок автора полягає у розкритті впливу трансформації суспільних відносин на процес забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді).*

2.16. Zavatska N., Skolota E., Novatskyi V., Antonenko O. Artificial Intelligence and Human Cognition. *II International Multidisciplinary Conference «Main Challenges And Issues Of University Education In War Conditions: Ukraine – 2022-2024»* (Winnipeg, Canada, April 25-26, 2024). Winnipeg: University of Manitoba, 2024. P. 8. *(Особистий внесок автора полягає у визначенні ролі соціального інтелекту на забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді в умовах війни).*

АНОТАЦІЇ

Антоненко О.М. Соціально-психологічне забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. Київ, 2024.

Дисертаційне дослідження присвячене визначенню особливостей соціально-психологічного забезпечення міжкультурної адаптації студентської молоді з позиції позитивної психології.

Науково обґрунтовано необхідність та можливості задіяння ресурсу позитивної психології у міжкультурній адаптації студентської молоді в умовах сучасних соціогенних викликів. Визначено та систематизовано соціально-психологічні предиктори успішності цього процесу за показниками соціокультурної адаптації (міжособистісне спілкування, академічна адаптація, приналежність до групи, екологічна адаптація, володіння мовою), стратегіями подолання стресових ситуацій (асертивні дії, вступ у соціальний контакт, пошук соціальної підтримки), рівнем міжкультурної комунікативної компетентності (міжкультурна стабільність, міжкультурний інтерес, відсутність етноцентризму, управління міжкультурною взаємодією), параметрами соціальної підтримки, специфікою її сприйняття та ядром соціальної мережі. Виокремлено структуру особистісних якостей студентської молоді, асоційованих з їх позитивним впливом на її суб'єктивне благополуччя і підвищення резильєнтності у процесі міжкультурної адаптації в умовах сучасного соціуму.

Розроблено концептуальні й змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації комплексної програми соціально-психологічного забезпечення успішності міжкультурної адаптації студентської молоді, ефективність якої обумовлена застосуванням провідних положень і принципів позитивної психології та системністю впровадження позитивних психологічних інтервенцій.

Ключові слова: студентська молодь, міжкультурна адаптація, позитивна психологія, позитивні психологічні інтервенції, соціально-психологічне забезпечення міжкультурної адаптації.

Antonenko O.M. Socio-psychological support for the adolescent students' intercultural adaptation from the perspective of positive psychology. – Qualification scholarly work published as manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences in the specialty 19.00.05 – Social Psychology; Psychology of Social Work. Volodymyr Dahl East Ukrainian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2024.

The dissertation study is devoted to determining the characteristics of socio-psychological support for the adolescent students' intercultural adaptation from the perspective of positive psychology.

The necessity and possibilities of utilizing the resources of positive psychology in the intercultural adaptation of adolescent students under the conditions of modern socio-genetic challenges are scientifically substantiated. The socio-psychological predictors of the success of intercultural adaptation of adolescent students according to indicators of sociocultural adaptation (interpersonal communication, academic adaptation, group affiliation, ecological adaptation, language skills), strategies for coping with stressful situations (self-confident behavior, establishing social contacts, seeking social support), the level of intercultural communicative competence (intercultural stability, intercultural interest, lack of ethnocentrism, management of intercultural interaction), parameters of social support, the specificity of their perception and the core of the social network. The structure of personal qualities of adolescent students associated with their positive influence on their subjective well-being in intercultural adaptation and increasing resilience in this process in the conditions of modern society is elaborated.

The conceptual and substantive-procedural foundations for the construction and implementation of a comprehensive socio-psychological program aimed at ensuring the success of intercultural adaptation of student adolescents have been developed, the effectiveness of which is determined by the application of the leading provisions and principles of positive psychology and the systematic implementation of positive psychological interventions. Positive psychological interventions in the form of methods of psychological influence, trainings, exercises and organized group and individual forms of work aimed at cultivating positive emotions, psychological resilience, socially accepted behavior as well as optimistic-realistic cognitive perception of reality contributed to reducing the manifestations of socio-cultural maladaptation, increasing the arsenal of adaptive coping strategies and the ability to use them effectively; growth in intercultural communicative competence (according to the indicators of intercultural stability, intercultural interest, absence of ethnocentrism and management of intercultural interaction). Positive changes were also noted in the indicators of life satisfaction, general self-efficacy and structure of social support, expansion of their network, increase in the constructiveness of social interaction and social integration, adequacy of ideas about the types of social support, the possibility of their reception and perception, which contributed to the success of intercultural adaptation of student youth and to the increase in their subjective well-being in general.

Key words: *student adolescents, intercultural adjustment, positive psychology, positive psychological interventions, socio-psychological support for intercultural adjustment.*

Підписано до друку 12.09.2024 р.
ф. 60x90/16, ум. др. арк. 0,9
Зам. 12/09/24-89/1, накл. 100 пр.
Друкарня Прінт Квік
м. Київ, вул. Леонтовича 9, оф. 65
т. (044) 235-0009, 235-7528
printquick@ukr.net